

Giczi Zsolt

A MAGYARORSZÁGI KATOLIKUSSÁG 1937–1938-AS KETTŐS SZENTÉVE ÉS A PROTESTÁNSOK

Az 1938-as esztendő kiemelkedő jelentőségű volt a magyarországi katolicizmus Horthy-korszakbeli történetében. Ekkor érkezett el ugyanis államalapító királyunk halálának 900. évfordulója. A magyar népet a keresztény hitre térítő uralkodót a katolikus egyház szentjei sorában tiszteli. Érthető tehát, hogy hazánk főpásztorai impozáns rendezvénysorozattal kívántak megemlékezni Szent Istvánról. Mivel első királyunk teremtette meg az önálló magyar államiságot, ezért az ország vezetése szintén fontosnak tartotta a jubileum nagyszabású megünneplését. A magát keresztény-nemzetinek definiáló rendszer irányítói számára teljesen természetes volt, hogy a világi és az egyházi emlékezést hangolják össze. Így a Szent István-emlékévet állami rendezvényként hirdették meg, de kiemelt szerepet játszott benne a katolikus egyház. Az országos ünnepek jó lehetőséget adtak a területi revíziós törekvések fő ideológiai alapját jelentő Szent István-i állameszme minden addiginál szélesebb körű népszerűsítésére. Ugyanakkor kiváló alkalom nyílt arra, hogy Magyarország magára vonja a külföld figyelmét. Mindezt jól tudva Horthy Miklós kormányzó már 1936. augusztus 20-án felszólította Gömbös Gyula miniszterelnököt és kormányát, hogy megfelelő módon gondoskodjanak a jubileum előkészítéséről.¹ 1936. augusztus végén megalakult a Szent István Emlékév Végrehajtó Bizottsága. Hamarosan létrehozták a Szent István Emlékév Országos Bizottságát is, hogy a különböző vallású hivatali és társadalmi előkelőségek bevonásával még nagyobb hangsúlyt adjanak az előkészületeknek. A katolikus notabilitások mellett a református egyházkerületek püspökei és főgondnokai ugyancsak meghívást kaptak a testületbe. Ők azzal a feltétellel fogadták el ezt a megtiszteltetést, hogy „...a rendezendő ünnepek kizárólag nemzeti ünnepek jellegével fognak bírni...”² Szintén a katolikus rendezvényektől való elkülönítést feltételezve vállalták a tagságot az evangélikus egyházi vezetők. A bizottság egyik társelnöki posztját Sztranyavszky Sándor, a képviselőház elnöke, majd földművelésügyi miniszter és a Dunáninnenli Evangélikus Egyházkerület felügyelője töltötte be.³ A grémium legfőbb védnöke a református Horthy Miklós lett.

A magyar katolikuság szerette volna elérni, hogy államalapítónk halálának 900. évfordulóját felekezetiük úgy ünnepelje meg, hogy közben más országok katolikusai több ismeretet szerezzenek hazánkról. Erre legjobb lehetőségként az kínálkozott, hogy

¹ A Szent István Emlékév. Összeáll. Moravék Endre. Kiadja a Szent István Emlékév Országos Bizottsága. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1940. 3.

² Magyarországi Református Egyház Zsinati Levéltára. (A továbbiakban: MREZSL) 2. a. fond. Konventi közigazgatási iratok. II. Ügyviteli iratok. 1904–1952. 103. doboz, c. csomó. Emlékünnepek: István király napja 1926–1949. 918/1938.

³ Evangélikus Országos Levéltár. (A továbbiakban: EOL Egyetemes egyházi iratok. (A továbbiakban: EEI) 87. doboz. 277/1938.

a katolikus egyház talán legnagyobb szabású ünneppsorozatának, az oltáriszentség tiszteletére rendezett eucharisztikus világkongresszusoknak soron következőjét nálunk tartásuk meg. E terv megvalósításáért a magyar főpapok már hosszú évek óta mozgósították minden összekötötésüket a külföldi katolikus szervezeteknél. Különösen kiemelkedett ezen a téren Serédi Jusztinián esztergomi érsek tevékenysége.⁴ Ennek eredményeként a hazai katolikus sajtó 1936. december 6-án közölhette az örömhírt olvasóival: a Szent István-jubileum alkalmából a XXXIV. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus – másként XXXIV. Eucharisztikus Világkongresszus – rendezésének jogát Budapest kapta meg.⁵ A katolikus egyház a kongresszusra és a Szent István-évfordulóra való felkészülést egybekapcsolta, s ennek keretét adva meghirdette a kettős szentévet, mely 1937. május 23-tól 1938. október 9-ig tartott. A Magyar Katolikus Püspöki Kar tagjai egyházi részről mindkét ünneppsorozat szervezésével az Actio Catholicát bízták meg. 1937 végén pedig körlevelet adtak ki, melyet 1937. december 31-én olvastak fel a katolikus templomokban.⁶ A pásztorlevél hódolni hívta a magyarságot a szent király emléke elé. Az 1938-as esztendő első hónapjai az egész országban az eucharisztikus világkongresszusra és a Szent István-jubileumra történő előkészületek jegyében teltek. A katolikusok eucharisztikus missziókat, triduumokat, lelkigyakorlatokat, eucharisztikus gyűléseket és napokat rendeztek a kongresszus lelki előkészítésére. Eközben a Szent István Emlékév Végrehajtó Bizottsága szintén végezte feladatait, de: „A bizottság már megalakulásakor kimondta, hogy nem kíván befolyjni az Eucharisztikus Kongresszus ügyeibe, amelynek (sic!) intézésére már megalakultak a hivatott szervek s az 1938 májusában tartandó egyházi ünnepeket rendezési és illetékességi szempontból különálló ünnepeknek tekinti.”⁷ Az ország vezetése tehát az eucharisztikus világkongresszust jogilag tisztán katolikus felekezeti rendezvényként kezelte, mint ahogyan az valóságosan az is volt. A Szent István-emlékévet viszont hivatalos állami rendezvénysorozatként értelmezték. Ezért az utóbbi eseményeibe a protestánsok hitelveik megsértése nélkül kapcsolódhattak be, míg a kongresszusi megmozdulásoktól távol tartották magukat.

Az 1938. május 25-29. között megtartott budapesti eucharisztikus világkongresszus hatalmas tömegeket megmozgató, látványos ünnepei teljes sikerrel zárultak.⁸ A rajtuk részt vevő külföldi főpapok, hívők és újságírók számára a rendezvények azt az üzenetet sugározták, hogy a háborús lázban égő Európában Magyarország a rend és a béke szigete. A kongresszus problémamentes lebonyolításához elengedhetetlen volt a katolikus szervezők és a világi hatóságok szoros és hatékony együttműködése. Ez azonban még nem lett volna elegendő a kívánt eredmények eléréséhez. Szükség volt hozzá a hazai katolikusok és protestánsok viszonylag nyugodt kapcsolatának biztosítására is. Hiszen a Horthy-korszakban gyakran zajlottak heves viták a két nagy kereszt-

⁴ Meszlényi Antal: A magyar hercegprímások arcképsorozata (1707–1945). Szent István Társulat, Budapest, 1970. 420.

⁵ A hercegprímás szózata a magyar társadalomhoz. Nemzeti Újság, 1936. december 6. 7.

⁶ Gergely Jenő: Eucharisztikus Világkongresszus Budapesten / 1938. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988. 79.

⁷ A Szent István Emlékév... i. m. 4.

⁸ A kongresszusi előkészületekről és eseményekről szóló részletes beszámolót lásd: A XXXIV. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus emlékkönyve. Közrebocsátja a kongresszus Előkészítő Főbizottsága. Szent István Társulat, Budapest, 1938.

tény irányzat között. Gondoljunk például a vegyes házasságok és a belőlük származó gyermekek vallása körüli nézeteltérésekre! A nagy nyilvánosság előtti egyházi viszálykodások időnként annyira felerősödtek, hogy jól érzékelhető társadalmi feszültséget keltettek. A korábbi évekhez hasonlóan kiélezett felekezeti ellentétek közepette számítani kellett volna arra, hogy a reformáció követői erőteljesen támadni fogják a számukra katolikus erődemonstrációnak ható világkongresszust. Ez megnehezítette volna a rendezők munkáját. Ezt felismerve 1937 elejétől békésebb magatartást kezdtek tanúsítani a Rómához hű magyarországi körökben az evangéliumi egyházak iránt. Az eucharisztikus rendezvények sikeres lebonyolítását összemzeti érdekként tüntették fel. Arra hivatkoztak, hogy azok eredményessége komoly hasznot hozhat külpolitikai téren hazánknak. Gróf Zichy János – országgyűlési képviselő és a katolikus közélet nagy befolyású szereplője – 1937 januárjában a következőket hangoztatta: „Kapcsoljunk ki a szent évre minden érzékenykedést, minden keserűséget, minden jogos aspirációnak érvényre juttatására irányuló törekvés tényleges megnyilatkozását. Itt a világ összes katolikusai fognak ünnepet ülni, mely ünnepet nem zavarhatja meg semmi disszonancia.”⁹ Zichy idézett szavaival kapcsolatban a Református Élet című hetilap 1937. január 16-i száma megjegyezte, hogy nyilvánvaló a katolikusság törekvése nagy megmozdulása idején a felekezeti nyugalom biztosítására. A cikkíró kifejtette, hogy a protestánsoknak szintén érdeke a katolikusokhoz fűződő kapcsolataik normalizálása. Azonban rámutatott, hogy Zichy csak taktikai megfontolásból akarja a felekezeti viták háttérbe szorítását, mert vallási közösségének átmenetileg az a hasznos. Ez pedig nem hozhat igazi változást a két nagy keresztény irányzat magyarországi viszonyában.¹⁰

A református és az evangélikus egyház vezetői alaposan átgondolták a budapesti eucharisztikus világkongresszussal kapcsolatos magatartásukat. Figyelembe vették a nemzeti érdekeket, az állami vezetés elvárásait és azt, hogy a katolikus-protestáns viszony ideiglenes javulása kiindulási alapja lehet egy hosszabb távú pozitív folyamatnak. Ezért úgy döntöttek, hogy tartózkodó álláspontra helyezkednek és nem gördítenek akadályokat a rendezvény megtartása elé. Ettől függetlenül mindent megtettek, hogy híveiket erősítsék saját vallási meggyőződésükben, ellensúlyozva ezzel a kongresszus várható hatását. Erre irányuló tevékenységüket összehangolták. Törekvéseik eredményességének növeléséhez segítséget kaptak Gerhard Ohlemüllertől, a Protestáns Világszövetség főtítkárától. Ohlemüller Budapestre utazott és 1938. február 11-én bizalmas értekezleten tárgyalt a református és az evangélikus egyházi elöljárókkal. A megbeszélés eredményeként a következőkben állapodtak meg: 1./ A hazai két nagy protestáns felekezet irányítói ünnepélyes közös nyilatkozatban fejtik ki az eucharisztikus világkongresszussal és a Szent István-émlékéssel kapcsolatos állásfoglalásukat. Ezt német, angol és francia nyelven is közzé teszik. Erre azért van szükség, mert a katolikus propaganda külföldön a kettő eseményt összemosza s ez megzavarja az ottani protestánsokat. A dokumentum megszövegezését Ravasz László református és Kapi Béla evangélikus püspök vállalta. 2./ A világkongresszus eseményeiről az Internationales Protestantisches Presse-Büro (Nemzetközi Protestáns Sajtóiroda) ad részletes tájékoztatást magyar, német, angol, francia, svéd és esetleg holland nyelvű kiadványában. Ezért a sajtóiroda munkatársai Ohlemüller vezetésével hivatalosan je-

⁹ Gróf Zichy János és az eucharisztikus kongresszus. Református Élet, 1937. január 16. 25.

¹⁰ Uo.

len lesznek a kongresszusi eseményeken. 3./ A Protestáns Világszövetség 1938 októberében Strasbourgban tartandó nagygyűlésén foglalkoznak a budapesti kongresszus tanulságaival.¹¹

A fenti határozatok értelmében Ravasz László és Kapi Béla elkészítette a nyilatkozatot, melyet a Protestáns Közös Bizottság 1938. március 3-i ülésén véglegesítettek.¹² A deklarációt 1938. március 21-i keltezéssel körlevélként küldték meg a református és az evangélikus gyülekezetekhez. Aláírták mindkét egyház püspökei és világi vezetői. A pásztorlevél határozottan elkülönítette egymástól az államalapítóról történő megemlékezést és az eucharisztikus világkongresszust. Előbbivel kapcsolatban leszögezte: „Hagyományos nemzethűségünk és példaadó hazafiságunk nemcsak arra indít, hogy saját egyházaink körében nagy királyunk alakját az Ige fényében szemléljük, hanem arra is kötelez, hogy a nemzeti ünneplés nagy közösségéből is részt kérjünk.”¹³ Utóbbira vonatkozóan pedig így foglalt állást: „Római katolikus testvéreink eucharisztikus kongresszusra sereglenek össze a világ minden részéből, hogy hódoljanak az oltári szentségben hitük szerint testet öltő Krisztus előtt. Bizonyára mindenki, aki a reformáció hű gyermeke, világosan látja és határozottan érzi, hogy öntudatos református és evangélikus keresztyén ember ezzel az ünnepléssel semmiféle lelki közösséget nem vállalhat, mert az oltári szentségről szóló római katolikus dogma hitünk tanításával merőben ellenkezik. Kívánatosnak tartjuk azonban, hogy római katolikus testvéreink ünneplését részünkről semmiféle bántó hang meg ne zavarja. Viszont ugyanakkor önmagunk iránt tartozó kötelességnek ismerjük azt is, hogy Isten örök kijelentésén: a Szentírás alapján megállva, magunkat, gyülekezeteinket erősítsük és vigasztaljuk az evangélium ősi tanításaival...”¹⁴

Az Ohlemüllerrel 1938. február 11-én folytatott megbeszélés másik határozata értelmében az eucharisztikus világkongresszusról részletesen beszámolt az Internationales Protestantisches Presse-Büro. 1938. május 23-tól 30-ig – a kongresszus hivatalos megnyitása előtti második naptól a bezárása utáni napig – május 26. kivételével naponta jelentek meg a tudósítások. A levéltárban ránk maradt anyagban az eredetileg tervezetthez képest nincsenek svéd és holland nyelvű dokumentumok, viszont a magyarul, németül, angolul és franciául kiadott változatok mellett olasz szövegűeket is találhatunk.¹⁵ Az ismertetések tárgyilagosan követik végig az eseményeket és elemzik a jelentősebb beszédeket. Természetesen a hazai református és evangélikus sajtó szintén foglalkozott a kongresszussal, bár konkrét részleteivel nem annyira aprólékosan, mint a fenti kiadvány. 1937-1938 folyamán a protestáns lapokban, rendezvényeken, istentiszteleteken és egyéb alkalmakon fontos téma volt a világkongresszus és a Szent István-emlékév. A lelkipásztorok és a képzett világiak igyekeztek hitükben megerősíteni

¹¹ MREZSL 2. a. fond. II. 101. doboz, b. csomó. Eucharisztikus kongresszus 1937-1938. 1594/1938. 12-14. Ravasz László a Dunamelléki Református Egyházkerület püspöki tisztségét töltötte be, Kapi Béla pedig a Dunántúli Evangélikus Egyházkerület élén állt. Az érdekesség kedvéért említjük meg, hogy Ohlemüller eredetileg katolikus, sőt jezsuita szerzetes volt. Később tért át a protestantizmus táborába. Vö. Ohlemüller Gerhard. Evangélikus Élet, 1941. július 12. 4-5. – A cikk Ohlemüller nekrológja.

¹² EOL EEI 90. doboz. 1691/1938.

¹³ MREZSL 2. a. fond. II. 101. doboz, b. csomó. Iktatószám nélküli irat. Körlevél a magyarországi református és evangélikus egyház pásztoraihoz és gyülekezeteihez. 1938. március 21.

¹⁴ Uo

¹⁵ MREZSL 2. a. fond. II. 101. doboz, b. csomó. 3495/1938.

az egyszerű embereket. Igehirdetések, előadások, néhány kis füzet, valamint újságcikkek magyarázták el, mi a különbség az oltáriszentség – vagy ahogy a reformáció követői nevezik: úrvacsora – katolikus, evangélikus és református értelmezése között. A közérthető stílusban megírt vékony broszúrák közül említésre méltó Scholz László evangélikus lelkész „Az eucharisztikus kongresszusokról” címmel megjelent eszmefuttatása.¹⁶ A nagyobbik hazai protestáns egyház híveihez szólt Beliczay Angéla „Részt vehetünk-e mi reformátusok az eucharisztikus kongresszuson?” című tájékoztató munkája.¹⁷ A kálvinisták öntudatának erősítésére 1938. augusztus 23-án Debrecenben megrendezték a magyar reformátusok első világgyűlését. Az eseménnyel kapcsolatban Ravasz László határozottan kijelentette: „...ez az összejövetel nem volt ellentünetes semmi más gyűléssel szemben.”¹⁸ A püspök megállapításától eltérően úgy véljük, hogy nem véletlenül került sor pontosan a katolikusok kettős szentévében erre a jelentős református megmozdulásra. Az evangélikusok – jóval kevesebben lévén – nem tudták ilyen nagy formátumú egyházi megnyilvánulással ellensúlyozni a katolikus demonstrációt. Azonban a tőlük telhetőt ők is megtették. Amíg az oltáriszentség tiszteletére összesereglett százazrek töltötték be a fővárosi utcákat, addig Budapest evangélikus templomaiban esténként istentiszteleteket tartottak. Az ezeken elhangzó igehirdetések és az alkalmakat záró ünnepélyes úrvacsoravétel igyekezett erősíteni hitükben a megjelenteket.¹⁹

A vilá kongresszus evangélikusságra gyakorolt hatásáról a felekezet vezetői alapvetően pozitív értékelést adtak. A lutheránus püspökök közül leginkább Raffay Sándornak okozott problémát a katolikus rendezvénysorozat, hiszen az ő székhelye volt Budapesten. Ennek ellenére Raffay a fennhatósága alatt álló Bányai Evangélikus Egyházkerület 1938. szeptember 6-7-i közgyűlésén a következőket mondta: „...meg kell dicsérnem népünket is, mely az eucharisztikus kongresszus alatt tanúsított kímélő és figyelmes magatartásával és vigyázásával megmutatta, hogy a mások ünneptartásának napjain is tud a Krisztus evangéliumához méltó módon viselkedni s nemcsak meg nem ingott hitében és az evangélium egyházához való hűségében, hanem abban csak még jobban megerősödött.”²⁰ A reformátusság irányítói ugyancsak meglepéssel nyugtázták híveik viszonyulását a katolicizmus nagyszabású rendezvényéhez. Ravasz László szintén ezen az állásponton volt. A Református Élet 1938. szeptember 3-i száma részleteket közölt a dunamelléki egyházkerület püspökének beszédéből, ami az Országos Református Lelkészegyesület szokásos közgyűlésén hangzott el. Ebben Ravasz megállapította, hogy a reformátusokat a vilá kongresszus iránti tiszteletteljes tartózkodás jellemezte. A másik fél ezzel kapcsolatos reagálását illetően kijelentette:

¹⁶ Scholz László: Az eucharisztikus kongresszusokról. Simon és Garab Könyvnyomdája, Cegléd, 1937. Ez a rövid dolgozat eredetileg a Keresztyén Igazság című folyóiratban jelent meg. Vö. Scholz László: Mi célja van az eucharisztikus kongresszusoknak? Keresztyén Igazság, 1937. november 267-271.

¹⁷ Beliczay Angéla: Részt vehetünk-e mi reformátusok az eucharisztikus kongresszuson? Sylvester Nyomda, Budapest, 1938.

¹⁸ Az út 1938-ban. Dr. Ravasz László püspök, az ORLE elnöke megnyitó beszédéből. Református Élet, 1938. szeptember 3. 331. Az ORLE az Országos Református Lelkészegyesület elnevezés rövidítése.

¹⁹ EOL EEI 88. doboz. 741/1938.

²⁰ EOL Bányai Evangélikus Egyházkerület Levéltára. Különanyag. Közgyűlési jegyzőkönyvek. (A továbbiakban: BEEL KA KJ) Az 1938. szeptember 6-7-i közgyűlés jegyzőkönyve. 12-13.

„Örömökre szolgál, hogy ezt katolikus részről is észrevették és méltányolták, ha talán nem is olyan mértékben, aminőben rajtunk kívül álló szempontokból kívánatos lett volna.”²¹

A katolikus egyház magyarországi vezetői elégedettek voltak az eucharisztikus világkongresszussal. Tudták jól, hogy azt a protestánsok semleges magatartása nélkül sokkal nehezebb – vagy talán lehetetlen – lett volna a ténylegessel megegyező sikerrel lebonyolítani. Ennek ellenére az ünnepekről megszületett katolikus értékelések nemigen utaltak arra, hogy méltányolnák a reformátusok és az evangélikusok visszafogott viselkedését. Sőt! Huszár Károly a neves katolikus folyóirat, a Magyar Kultúra 1938. június 5-i számában „A kongresszus után” címmel megjelent cikkében meglehetősen leckéztető hangon szólt a reformáció hazai követőihöz. A korábbi miniszterelnök egyébként jelentős szerepet játszott a világkongresszus megszervezésében.²² A rendezvény jelentőségét elemezve kifejtette azon meggyőződését, hogy a „nem katolikus keresztények” érzékenységet bántó megnyilvánulás nem történt az impozáns megmozduláson. Ezt például állítva a protestánsok elé, a következőt üzentek nekik: „Nagyon kívánatos volna, hogy azok, akik nem katolikusok, a jövőben hasonlóképpen (sic!) cselekednének.”²³ Huszárnál tárgyilagosabb volt Serédi Jusztinián, amikor 1938 júniusának elején háláját nyilvánította Budapest vezetésének és lakosságának a kongresszus lebonyolításához nyújtott segítségükért. A hercegprímás erre vonatkozó közleményében egyebek mellett ez állt: „Nemcsak papjainknak és kedves híveinknek, de kivétel nélkül minden magyar testvérünknek nyilvánosan is kifejezem elismerésemet és köszönetemet.”²⁴ Bár az esztergomi érsek nem nevezte meg a protestánsokat, de olyan megfogalmazást használt, amibe ők ugyancsak beleérthetőek voltak.

1938. május 30-án – az eucharisztikus világkongresszus bezárását követő napon – került sor a Szent István-émlékév katolikus egyházi megnyitójára. A jubileumi esztendő állami megnyitása június 25-én zajlott le a Parlament kupolacsarnokában, a Szent István Emlékév Országos Bizottságának díszközgyűlésével. Ezt követően hazánkban mindenfelé megsokasodtak a megemlékezések, szobor- és képleleplezések, újonnan épült, vagy felújított létesítmények átadásai. A hivatalos állami ünnepek az 1938. augusztus 15. és 20. közötti „Szent István hetében” összpontosultak. Augusztus 15-én felavatták a restaurált esztergomi Árpád-kori uralkodói palotát, valamint a Szent Tamás-hegyen Antal Károly Szent István-domborművét. Augusztus 16-án, 17-én és 19-én a budavári királyi palota márványtermében közszemlére tették ki a Szent Koronát. Augusztus 18-án az országgyűlés két háza államalapítónk tiszteletére együttesen ülésezett Székesfehérváron. Ekkor hoztak törvényt „Szent István király dicső emlékének megörökítéséről”. Augusztus 20-án a megszokottnál még fényesebb külsőségek között tartották meg Budapesten a Szent István-napi Szent Jobb-körmenezet.²⁵ Első uralkodónk ereklyéjét azonban a jubileumi év alkalmából nemcsak a fővárosi

²¹ Az út 1938-ban. Dr. Ravasz László püspök, az ORLE elnöke megnyitó beszédéből. Református Élet, 1938. szeptember 3. 330.

²² Gergely Jenő i. m. 94-95.

²³ Huszár Károly: A kongresszus után Magyar Kultúra, 1938. június 5. 326.

²⁴ Esztergomi Prímási Levéltár. (A továbbiakban: EPL) Serédi Jusztinián magánlevéltára. 8. doboz. Kongresszusi iratok. Iktatószám nélküli irat. Főpásztori köszönet Budapest közönségének.

²⁵ A Szent István Emlékév... i. m. 85.

körmenetben láthatták az érdeklődők. A Szent Jobbot ugyanis már ezt megelőzően, május 31. és július 5. között országjáró körútra vitték.²⁶

A református és az evangélikus egyházi vezetők 1938. március 21-i körleveléből láthattuk, hogy a Szent István-émlékévet az eucharisztikus világtalálkozástól eltérő módon ítélték meg. Utóbbtól, mint kizárólagosan katolikus eseménytől, távol tartották magukat. Előbbi állami rendezvényeibe viszont protestáns öntudattal kapcsolódtak be. Az ország irányítói azzal segítették elő a nem katolikus hívők részvételét a megemlékezésekben, hogy augusztus 20-át Szent István előtti tisztelgésnéppé nemzeti ünnepé nyilvánították. Erre a lépésre a protestánsok kifejezett kérésére került sor. A református egyház egyetemes konventje 1937. május 4-i ülésén foglalkozott István király történelmi jelentőségével. A jelenlevők a konvent elnöki tanácsának indítványa alapján úgy döntöttek, hogy kérelmezik a magyar törvényhozásnál nagy uralkodónk állami ünnepének bevezetését. Azt kérték a zsinattól, hogy foglaljon állást a kérdésben és adja meg a szükséges utasításokat a konventnek. Ugyanakkor felszólították a református gyülekezeteket, hogy már 1937. augusztus 22-én legyen szó istentiszteleteiken államiságunk megteremtőjének dicsőséges tetteiről.²⁷ A határozatok elfogadásakor hangsúlyozták, hogy nem a katolikus szent, hanem népünk talán legkiemelkedőbb személyisége és a magyar kereszténység alapjainak lerakója előtti hódolatukat szándékozzák kinyilvánítani. A reformátusok negyedik budapesti országos zsinata 1937. december 8-án támogatta az István királyról megemlékező világi ünnepnap megalkotásáról szóló konventi kezdeményezést.²⁸ Az egyetemes konvent 1938. április 28-án a zsinat döntése értelmében tárgyalta az országgyűlés által az államalapító tiszteletére kijelölendő nemzeti ünnep ügyét. A konventi tagok felkérték Ravasz Lászlót, hogy dolgozza ki az első magyar uralkodóról való megemlékezés istentiszteleti rendjét.²⁹ A püspök eleget tett a megbízásnak, s összeállított anyagát felhasználva zajlottak le 1938. augusztus 20-án a református istentiszteletek.³⁰ Az evangélikus felekezet elöljárói ugyancsak helyeselték Szent István napjának állami ünnepé nyilvánítását. Számukra még könnyebb volt a változás elfogadása, mint a reformátusoknak. Hiszen számos gyülekezetükben már korábban is sor került vallási szertartásokra augusztus 20. alkalmával. Természetesen ők sem a szentet ünnepelték Istvánban, hanem a magyar történelem és kereszténység kimagasló alakját. Ezt bizonyítja Kapi Béla dunántúli püspök levele, amit 1930. október 29-én írt báró Radvánszky Alberthez, az egyház egyetemes felügyelőjéhez.³¹

Szent István napjának állami megünneplését a katolikusok szintén támogatták. ők abból a szempontból nézték a dolgot, hogy egy jeles egyházi alkalmuk össznemzeti

²⁶ Gergely Jenő i. m. 149-150.

²⁷ A Magyarországi Református Egyház Egyetemes Konventje Budapesten, 1937. évi május hó 3-4. napjain tartott ülésének jegyzőkönyve. Hivatalosan kiadta: Benedek Zsolt. Bethlen Gábor Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1937. 353-354.

²⁸ A Magyarországi Református Egyház Budapesten 1928. évi május hó 8. napján megnyílt országos zsinatának naplója. VII. kötet. Hetedik ülésszak 1937. december 7-11. Bethlen Gábor Irodalmi és Nyomdai RT., Budapest, 1938. 2201-2205.

²⁹ A Magyarországi Református Egyház Egyetemes Konventje Budapesten, 1938. évi április hó 27-28. napjain tartott ülésének jegyzőkönyve. Hivatalosan kiadta: Benedek Zsolt. Bethlen Gábor Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1938. 329.

³⁰ MREZSL 2. a. fond. II. 103. doboz, c. csomó. 5320/1938.

³¹ EOL EEI 51. doboz. 1254/1930.

megbecsülésben részesül. Ezért Serédi Jusztinián örömét fejezte ki, amikor Imrédy Béla miniszterelnök az István király emlékének megörökítéséről szóló törvényjavaslatot véleményezésre megküldte neki. Ebben szerepelt augusztus 20. nemzeti ünnepé nyilvánítása. A hercegprímás 1938. augusztus 7-én válaszolt Imrédynek, s csak néhány apró változtatást tartott fontosnak a szövegben.³² Mielőtt az esztergomi érsek által véleményezett tervezetet parlamenti szavazásra bocsátották volna, még törvényt hoztak ennek szükségességéről. Így született meg az 1938. évi XXIV. törvénycikk. Ez kimondta, hogy az országgyűlés 1938. augusztus 18-án Székesfehérváron fogja megtárgyalni a Szent István nemzeti ünnepnapjára vonatkozó javaslatot. Az 1938. évi XXIV. törvény tervezetével 1938. június 21-én foglalkozott a képviselőház. Bizonyára nem volt véletlen, hogy előadóként a református Tasnádi Nagy András ismertette a kezdeményezést. A Nemzeti Egység Pártja nevet viselő kormánypárthoz tartozó Tasnádi Nagy beszéde után a hozzászólók üdvözölték első uralkodónk jelentőségének megörökítését. Közülük a katolikusok – Kenéz Béla, gróf Sigray Antal és Ernst Sándor – egyházuk szentjét is dicsérték István tetteinek méltatásakor. A Független Kisgazdapárt álláspontját ismertető Tildy Zoltán kálvinista lelkészként természetesen másként viszonyult az államalapítóhoz. Azonban szintén fontosnak tartotta a törvény elfogadását, s kijelentette: „Amikor az első apostoli királyunk alakjára visszanezünk, mi magyar reformátusok is hirdetjük azt, hogy István király keresztyénsége a mi keresztyénségünk (*Éljenezés és taps.*), hite a mi hitünk, izzó és forró magyarsága a mi magyarságunk, az a meggyőződése, hogy hivatása van ennek a nemzetnek a mi meggyőződésünk és mi mindannyian, akik magyarok vagyunk, magyarul érzünk ezen a földön, mélységes hódolattal és munkára, áldozatra való elszántsággal állunk itt ünnepegni az első magyar királyt.”³³

A felsőházban 1938. június 27-én zajlott le a képviselőházban már megszavazott javaslat vitája. A katolikus egyház nevében felszólaló Glattfelder Gyula csanádi megyés püspök beszéde a protestánsok szemszögéből nézve összességében visszafogottnak volt minősíthető. A főpásztor készséges örömmel tette le voksát amellet, hogy Székesfehérváron hozzanak törvényt az államalapítóról, mely addigi katolikus ünnepének nemzeti jelleget ad.³⁴ Igent mondtak a kezdeményezésre a protestáns felekezetek képviselőitében nyilatkozók is. Ravasz László tömören, de nagyon világosan magyarázta el, miért van szüksége erre az államjogi aktusra a reformált hitet vallóknak. Rámutatott, hogy a reformáció hazai követői mély tisztelettel viseltetnek a legnagyobb magyar uralkodó iránt. Ám hitelvi okokból a Szent István-kultuszban nem vehetnek részt. Viszont ha az István királyról történő megemlékezésre minden évben nemzeti ünnep ad lehetőséget, akkor az evangéliumi hiten levők országunk becsületes polgáraiként, lelkiismereti teher nélkül kapcsolódhatnak be a népünk összetartozását kifejező rendezvényekbe.³⁵ A református püspök kristálytisza logikával előadott gondolatmenet-

³² EPL Categoria D/c. 3581/1938. Imrédy Béla levele Serédi Jusztiniánnak „1938. évi augusztus hó” keltezéssel. Valamint Serédi Jusztinián válasza Imrédy Bélának 1938. augusztus 7-én.

³³ Az 1935. évi április hó 27-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója. XX. kötet. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat, Budapest, 1938. 9.

³⁴ Az 1935. évi április hó 27-ére hirdetett országgyűlés felsőházának naplója. III. kötet. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat, Budapest, 1938. 478-480.

³⁵ Uo. 480.

ét követően Kapi Béla emelkedett szólásra. A dunántúli evangélikusság lelki vezetője ugyancsak kiállt a készülő törvény mellett, mert az István által megteremtett keresztény államban és nemzeti szellemben látta a magyarság fennmaradásának zálogát.³⁶ A hozzászólások után a felsőház is megszavazta az 1938. évi XXIV. törvénycikket. Ennek értelmében aztán sor került az országgyűlés két kamarájának együttes ülésére 1938. augusztus 18-án Székesfehérváron. Ekkor fogadták el az 1938. évi XXXIII. törvénycikket „Szent István király dicső emlékének megörökítéséről”. Ennek 2. §-a mondta ki augusztus 20. állami ünnepé nyilvánítását.³⁷ Ezt a tényt mindhárom nagy történelmi keresztény egyház megleléssel vette tudomásul. Korabeli katolikus vélemény szerint: „A nemzeti ünnepé való avatás kétségtelenül megtörtént volna a protestánsok követelése nélkül is, mint az állami hódolat egyik ténykedése. Ámde az is kétségtelen, hogy kívánságuk is hozzájárult ennek megtörténtéhez.”³⁸ Hivatalos ünnepnap lévén 1938. augusztus 20-án a reformáció magyarországi követői istentiszteletek keretében emlékeztek meg az államalapítóról. Például Budapesten, a Deák téri evangélikus templomban Kapi Béla püspök végezte az egyházi szertartást, amit közvetített a rádió.³⁹

Mint azt már említettük, a Szent István-emlékév alkalmából az országban körbe-hordozták a Szent Jobbot. Első királyunk ereklyéjét az úgynevezett Aranyvonat szállította, amelynek útvonalát úgy tervezték meg, hogy minden nevezetes várost érintsen. Az eredeti elgondolás alapján a május-júliusi hét utat 1938 őszén követte volna a többi. Ám Csehszlovákia sorsa körül kieleződött a nemzetközi helyzet, s emiatt ezeket 1939 tavaszára halasztották.⁴⁰ A Szent Jobb országjárása – vagy ahogy akkoriban nevezték: országlátása – kitűnő alkalmat nyújtott arra, hogy a vidék lakossága előtt demonstrálják az állam és a katolikus egyház jó viszonyát. Ez a rendezvénysorozat ismét felekezeti feszültségeket szült a katolikusok és a protestánsok között. Hiszen a reformáció követői számára a katolikus ereklyekultusz bálványimádásnak minősül. Ezért távol kell tartaniuk magukat attól. Azonban több településen a túlbuzgó helyi hatóságok protestáns tanulókat is kivezényeltek a királyi jobb fogadására. Ez ellen szüleik és lelkipásztoraik egyaránt tiltakoztak. Egy idevonatkozó másik problémáról Farkas István püspöknek a református egyetemes konventi elnökséghez 1938. június 9-én írt levele tájékoztat. A Tiszáninneri Református Egyházkerület lelkészi vezetője így kezdi az ügy ismertetését: „Július 4-én lesz Miskolcon az Aranyvonat befutása és végighurcolják a városon a Szent István Jobbot (sic!).”⁴¹ Idézett mondata jól szemlélteti, hogyan vélekedett nagyon sok protestáns az ereklyével tartott körmenetekről. Persze az ilyen sarkított fogalmazásmódtól a nagy nyilvánosság előtt általában tartózkodtak az evangéliumi hitet vallók. Farkas székhelyén a baj abból adódott, hogy a

³⁶ Uo. 481-482.

³⁷ Magyar Törvénytar. Milleniumi emlékkiadás. 1938. évi törvénycikkek. Jegyzetekkel ellátva: Degré Miklós és Várady-Brenner Alajos. Franklin-Társulat, Budapest, 1939. 528.

³⁸ Czékus Géza: Szent István ünnepének nemzeti ünnepé avatása mit hozott gyakorlati szempontból? Egyházi Lapok, 1938. augusztus 162-165.

³⁹ EOL EEI 89. doboz. 1110/1938. Valamint: Lámpás az oltár zsámolyán. Kapi Béla püspök feljegyzései életéről és szolgálatáról. Szerk. és jegyz.: Mirák Katalin. Kiadja a Berzsenyi Dániel Evangélikus Gimnázium (Líceum) és Kollégium, Sopron, 2004. 510.

⁴⁰ A Szent István Emlékév... i. m. 191-192.

⁴¹ MREZSL 2. a. fond. II. 101. doboz, b. csomó. 3411/1938.

város polgármestere elrendelte, hogy a nem katolikusok is lobogózzák fel házaikat és világítsák ki ablakaikat a processzió idejére. A püspök ezt nem akarta engedélyezni az egyházi épületek esetében. A konvent vezetésétől azért kért ezzel kapcsolatban utasítást, mert attól tartott, hogy a kivilágítatlan ablakokat a „fanatikus tömeg” esetleg beveri. A konvent elnökségi tanácsa 1938. június 24-i ülésén elhangzott, hogy a másik három református egyházkerület irányítói megtagadták intézményeik feldíszítését a Szent Jobb-körmenetekre. Ilyen tartalmú üzenetet küldtek Farkas Istvánnak is.⁴² Farkas és a konventi elnökség levelei mellett nem találtunk olyan iratot, ami arra utalt volna, hogy a püspök aggodalma beigazolódott.

Összességében megállapítható, hogy a Szent István-emlékév eseményei a keresztény felekezetek egymáshoz való viszonya szempontjából – a szörványosan előforduló kisebb helyi konfliktusoktól eltekintve – nyugodtan zajlottak le. A jubileumi rendezvények evangélikus értékelését Raffay Sándor egyházkerülete már említett 1938. szeptember 6-7-i közgyűlésén adta meg. Nehezményezte, hogy az állami ünnepeken a szokásos módon a katolikus egyház erős dominanciája érvényesült. Hangoztatta, hogy a protestánsokat ismét másodrangúként kezelték, pedig ők ugyancsak nagy tisztelettel fordulnak államalapító uralkodónk személye felé. Mindezek ellenére úgy érezte, hogy az evangélikusság elismerésre méltóan kapcsolódott be a nemzeti megemlékezésekbe.⁴³ A nagyobbik hazai protestáns egyház részéről Ravasz László a Dunamelléki Református Egyházkerület 1938. november 17-én tartott tanácskozásán elemezte az emlékév tanulságait. A püspök rámutatott, hogy katolikus oldalról próbálkozás történt az eucharisztikus világkongresszus és a Szent István-emlékév kereteinek összemosására. A kongresszus azonban csak a katolikus megmozdulása volt, míg első királyunkat az egész Magyarország ünnepelte. Ezt a különbséget a református hívők világosan látták és protestáns öntudattal vették ki részüket a nemzet államalapítónk iránti hódolatából.⁴⁴ A katolikusok vezetői valóban törekedtek arra, hogy a Szent István-jubileum egyházi és állami eseményeit egybekapcsolják, s felekezeti jelleggel töltsék meg a hivatalos rendezvényeket. Egyébként a kettős szentév lebonyolításáért felelős Actio Catholica Országos Elnöksége teljesen elégedett volt a Szent Istvánról való megemlékezésekkel. Az elnökségi tagok különösen a Szent Jobb országjárásának sikerét emelték ki, ami felülmúlta „a legvérmesebb várakozásokat is”.⁴⁵

A magyarországi katolikuság 1937-1938-as egyházi ünnepsorozata iránti protestáns magatartást a két nagy keresztény közösség eltérő hittani felfogása, a korszak hazai felekezetközi viszonyai és az állami politika elvárásai határozták meg. Ezek következtében a reformáció követői távol tartották magukat a katolikus megmozdulásoktól. Nem gördítettek akadályokat a Rómához hű vallási irányzat rendezvényei elé, de mindent megtettek azért, hogy megerősítsék saját hitbeli identitásukat.

⁴² MREZSL 2. a. fond. II. 101. doboz, b. csomó. 4746/1938.

⁴³ EOL BEEL KA KJ Az 1938. szeptember 6-7-i közgyűlés jegyzőkönyve. 13.

⁴⁴ Nagy események éve. Dr. Ravasz László püspöki beszámolójából. Református Élet, 1938. november 19. 454.

⁴⁵ EPL Serédi Jusztinián magánlevéltára. 8. doboz. Iktatószám nélküli irat. Az Actio Catholica Országos Elnökségének beszámolója az 1937-38. munkaévről. 7.